

گوشه‌های هنر دستگاره

از بهاء‌الدین بامشاد

یکی از معمرین میگفت در عهد ناصرالدین شاه دو برادر هنرمند در تهران بسر میبردند که نام یکی آقا علی اکبر و دیگری آقا غلامحسین بود. هر دو در علم موسیقی متبحر و در نواختن تار چیره دست بودند. بزرگان و هنردوستان زمان بدیده احترام با آنان مینگریستند.

از آقا علی اکبر سه پسر با سامی حسن، عبدالله و حسینقلی بچاماند که اولی در عنفوان جوانی در گذشت و دومی که بنام آقامیرزا عبدالله معروف شد هشت دستگاره از ده دستگاره آوازهای ایرانی را پیش پدر آموخت لکن بعلم فوت آقا علی اکبر موفق بفرآ گرفتن دو دستگاره آخر نشد.

آقامیرزا عبدالله برای تکمیل اطلاعات خود بخدمت عمویش کمر بست و از وی خواست که نقص معلومات او را مرتفع سازد ولی آقا غلامحسین که مانند قلیلی از هنرمندان آن دوره کوتاه نظر و بخیل بود از تعلیم پسر برادرش بیپانه‌های گوناگون طفره میرفت.

عبدالله تیز هوش و کنجکاو بمدد سه سیم کوچک خود در مواقعی که عمویش ده دستگاره را دوره و تکرار مینمود بفرآست دو دستگاره: نوا و راست پنجگاره را پنهانی و از پشت در و لا بلای درختان فرآ گرفت و چندی بعد

بمعیت برادرش آقا حسینقلی در محله امامزاده یحیی کلاس درسی ترتیب داد
که جوانان و متجددین بدورش جمع شدند .

دیری نگذشت که بتحریرک عالم نماها اجامر و او باش بخانه اش ریختند
و با شکستن وسائل تعلیم بساط درسش را تعطیل کردند . چندی بعد کلاس
خود را بخیابان عین الدوله منتقل کرد و تصمیم گرفت علیرغم مخالفین بتعلیم
جمع بیشتری همت گمارد .

با اینکه مکرر در کوچه و بازار مورد استهزاء و حمله اراذل قرار
میگرفت معذک تادم مرگ دست از تعلیم نکشید و در بستر بیماری با سه تار
قطعاتی بعنوان یادگار بشاگردان برجسته خود تعلیم میداد .

بشاگردان تپی دست علاوه بر تعلیم مجانی کمک های مالی میکرد . در
آن زمان رسم چنین بود که متعلمین در پایان هر درس یک سکه دوریالی زیر
فرش استاد می گذاشتند ، شنیده شد که گاه در خاتمه جلسات درس این وجوه
را بین شاگرد یا شاگردان بی بضاعت تحت نام قرض تقسیم می فرمود و میگفت
آنچه باید برای من برسد دیروز رسیده است و اکنون نیازی باین وجوه
ندارم .

هنرمندانی چون : آقا حسینقلی ، مرحوم درویش ، استاد علینقی وزیر ، مرحوم
دکتر منتظم الحکماء ، سلطان حسین هنگ آفرین ، مرحوم ظهیر الدوله ، آقا
غلامرضای شیرازی ، آقا میرزا باقر قنات آبادی ، شکری ، اسمعیل خان ،
سید حسین تعزیه خوان ، سید غراب ، مرحوم سید حسین طاهرزاده ، علیخان
نایب سلطنه ، جناب دماوندی ، تاج اصفهانی ، مرحوم نایب اسداله ، سماع
حضور ، میرزا حسین اصفهانی و مرحوم صبا از سرچشمه هنرش سیراب شده اند .
قبلا گفته شد که استاد هشت دستگاه از ده دستگاه را فرا گرفت در
زمان آقا علی اکبر و آقا غلامحسین هر یک از آوازه های بیات اصفهان و
ابوعطا و ترک را یک دستگاه میخواندند . آقا میرزا عبدالله این سه قسمت
را در ردیف شور قلمداد فرمود و ده دستگاه را بشرح زیر بهفت دستگاه
تقلیل داد :

۱ - دستگاه شور : در آمد ، کرشمه ، نغمه ، زیرکش ، سلمک ، گلریز ،

کوچک ، بزرگ ، دویتی ، قجر ، ملانازی ، رضوی ، شهناز ، قرچه ، عاشق کش ،
بسته نگار ، زنگوله ، بال کبوتر .

آواز ابو عطا : ساربانگ ، سیاباغ ، گبری ، حجاز ، کوچه باغی ،
چهارباغ .

بیات اصفهان : حاجی حسن ، عشاق ، سوزو گداز ، گوشه دلکش ، گوشه
نیریز ، مثنوی ملاحسین ، مثنوی بیچ ، ساقی نامه ، صوفی نامه .

آواز دشتی : غم انگیز ، مثنوی ، گیلکی ، بید کوهی ، سلمکی ، دویتی ،
بابا طاهر .

بیات ترک : ساربانگ ، پرپرستو ، بسته نگار ، مویه ، خسروانی ، کرشمه ،
زنگوله ، جامه دران ، مهدی ضرابی ، مثنوی ، قطار ، روح الإرواح .

آواز افشاری : در آمد ، قرانی ، مثنوی ، گرایلی .

۲ - دستگاه ماهور : مقدمه ، گشایش ، کرشمه ، در آمد ، داد آفرید ،
ساربانگ ، خسروانی ، مویه ، دلکش ، چهارمضراب ، خاوران ، طرب انگیز ،
تک مقدم ، نیشابورک ، نصیرخانی ، طوسی ، مرادخانی ، آذربایجانی ، فیلی ،
ماهور صغیر ، میرزائی ، ابول ، زیر افکن ، شکسته ، نیریز ، نجیب ،
عراق ، نجیر ، آشور آوند ، اصفهانک ، حزین ، زنگوله ، راک عبدالله ،
صغیر راک ، راک هندی .

۳ - دستگاه چهار گاه : چهارمضراب ، در آمد ، کرشمه ، نغمه ، زنگوله ،
زابل ، بسته نگار ، پرپرستو ، زابل گبری ، معربد ، حصار ، تک مقدم ، پس حصار ،
موره ، مخالف ، مغلوب ، مویه ، منصور ، هندی ، پهلوی ، رجز .

۴ - دستگاه سه گاه : در آمد ، زنگ شتر ، مویه ، زابل ، بسته نگار ،
پرپرستو ، زابل گبری ، معربد ، حصار ، نغمه ، تک مقدم ، کرشمه ، پس حصار ،
فرود ، موره ، مخالف ، مغلوب ، مویه ، رهاب مسیحی ، تخت طاقدیس .

۵ - دستگاه همایون : چهارمضراب ، مقدمه ، در آمد ، کرشمه ، چکاوک ،
طرز ، موالیان ، بیداد ، مویه ، نی داوود ، باوی ، فرود ، ابوالچپ ، لیلی و مجنون ،
راوند ، نوروز عرب ، نوروز صبا ، نوروز خارا ، نفیر فرنگ ، شوشتری ، بختیاری ،
غزال ، ناصری .

۶ - دستگاه نوا : چهارمضراب ، در آمد ، گردونیه ، نغمه ، بیات راجه ،

خزین، عشاق، نهضت، گوشت، عشیرون، نیشابورک، خجسته، مجلسی، ملک
حسینی، بوسلیک، نیریز، فرود .

۷ - دستگاہ راست پنجگاہ : چهارمضراب، درآمد، زنگوله، پروانه،
نغمه، خسروانی، روحافزا، نیریز، پنجگاہ، سپهر، عشاق، بیاتعجم، مخبر،
بحرنور، قرچه، مبرقع، نحیب، عراق، راک، کرشمه، طرز، ابوالچپ، نوروز
عرب، نوروزصبا، نوروزخارا، نفیرفرنگ، راک عبدالله، صفیرراک، راک
ہندی، رنگ شہر آشوب .

میرزا اواخر جنگ بینالملل اول بمرض آنفلوآنزا درگذشت وازاو
دوپسرودودختر باقی ماند کہ استاد عبادی فرزند کوچک آن مرحوم است.

پژوهشگاہ علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
رتال جامع علوم انسانی